

NE SİHİRDİR NE KERAMET, “KÖFTELİ ÇORBA'DA” MÂRİFET!

Kadiri Tarikatı'nı Türkleştiren Eşrefzade Rumi'nin hatırasını yüzyıllardır yaşatıyorlar. Tarikatları sadece kıyafetleri ve başlıkları ayırmıyor. Her tarikatın kendine mahsus yemeği de var. Erbain helvası, Safer aşı, limon ve karadut peltesi bu yiyecekler arasında. Kadiri tarikatının Eşrefi kolunun özel yemeği ise “köfteli çorba.” Küçük köftelerin, bol maydanozlu ve pirinçli suya katılarak hazırlandığı çorba Eşrefzade Rumi'nin, aşk yoluna girişinin sembolü.

“Kalbe giden yol mideden geçermiş” sözü aşkı, âşık ile mâşuk arasındaki ilişkiyi anlatır. Sözün gelişinden de anlaşılacağı üzere bu aşk, insanidir. Ancak yemek sadece “cismani” âşıklar için değil, kalbiyle yaşayan dervişler için de son derece önemli bir kültür. Öyle ki dervişler yediklerinin vücutlarında “nur” olacağına inanır, kendileriyle birlikte insan-ı kâmil olacağını düşünürlerdi. Yüzlerce yıllık tasavvuf tarihinde tarikatların kendileriyle özdeşleşen yemekleri, yiyecekleri de oldu.

Kadiri hane'de pişirilen aşure, erbain helvası, Merkez Efendi Tekkesi'nde hazırlanan limon, portakal ve karadut pelteleri dervişler arasında çok meşhurdu. Cerrahi Asitanesi'ndeki Safer aşı, kurban kavurması, Mevlevihaneler'de hazırlanan “kavurma lokması” hemen akla gelen en önemli yemekler.

Kuşkusuz bu yemek kültürü içinde en ilginç öyküye sahip olanlardan biri de “köfteli çorba.” Kadiriğin Eşrefiye kolunun törenlerinde yapılan bu çorba, on dördüncü-on beşinci yüzyıllarda gerçekleştiğine inanılan bir olayın anısını yaşatıyor. Ünlü mutasavvıf Eşrefoğlu Rumi'nin aşk yolculuğuna çıkışının tarihine uzanıyoruz...

ÇAMUR KÖFTEYE DÖNÜŞTÜ

Çorbanın öyküsü ile halk arasında Eşrefoğlu Rumi olarak bilinen Abdullah Rumi'nin öyküsü iç içe geçmiş. O yüzden Mısırlı bir aileye mensup Abdullah Rumi'yi tanımadan çorbayı anlamaya, onun öyküsünü dinlemeye imkân yok. Adından ziyade lâkabıyla tanınan Abdullah Rumi'nin babası “Eşref” isimli, devrinin önemli bir şairiydi. Bu yüzden kendisi de önemli bir mutasavvıf ve halk şairi olmasına rağmen babasının adına zıfta ederek “Eşrefzade” mahlasını kullandı.

Eğitimine medresede başlayan Eşrefoğlu Rumi, başarılarından dolayı danışmentlik (asistanlık) seviyesine yükseldi. Klasik din ilimlerinin teoride kaldığını, hayatın pratiğinde söz sahibi olmadığını görünce tasavvufa merak sardı. Fıkıh, kelam, hadis kitaplarının yanında döneminin ünlü mutasavvıflarının da kitaplarını okumaya başladı. Bir taraftan da farklı tarikatların sohbet toplantılarına katılıyordu.

Bir gün, sabahın erken saatlerinde Bursa'da Çelebi Mehmed Han Medresesi etrafında dolaşırken, tanınmış mutasavvıflardan Abdal Mehmet Efendi'ye uğradı. İnanışa göre bu sırada içinden “tasavvuftaki nasibim ne olacaksa bugün görünsün” diye geçiriyordu.

Eşrefzade'nin kalbinden geçirdikleri Abdal Mehmet'e “mâlum” oldu. Abdal bir anda Eşrefzade'ye dönerek, “Danışment var git bize bir köfteli çorba getir” diye emretti. Bunun üzerine Eşrefoğlu Rumi, Abdal Mehmet'in isteğini yerine getirmek üzere çarşıya gitti. Ancak tüm aramalarına rağmen “köfteli çorba” bulamadı. O gün için aşhanelerde bulunduğu yegâne şey sade çorba olmuştu. Abdal Mehmet'in huzuruna eli boş dönmek için de, bulunduğu bir tas çorbayı aldı.

Abdal Mehmet'in derdi elbette “köfteli çorba” içmek değildi. Bir lokmayla bir gün geçiren, dünyadan geçmiş bir mutasavvıfın gönlüne çorbanın izi hiç düşmemişti. O, Eşrefoğlu Rumi'yi teslim almak istiyordu. Bunun için de “köfteli çorba”yı kullanmıştı.

Abdal Mehmet, önüne getirilen çorbadan bir kaşık alınca, içinde köfte olmadığını anladı. Sevecen bakışlarla yüzünü Eşrefzade Rumi'ye döndü; "danişment hani bunun köfteleri diye" sordu. Saygı duyduğu Abdal Mehmet'in isteğini yerine getiremeyen Eşrefzade ise büyük bir mahcubiyet içindeydi; "Efendim bugün çorbanın köftelisi bitmiş. İnşallah yarın köftelisini getireyim" dedi.

Bu cevaba hiç sesini çıkarmayan Abdal Mehmet Efendi, Eşrefzade'nin şaşkın bakışları arasında yanında duran çamurdan bir avuç aldı. Çamuru köfte gibi küçük parçalara ayırıp, çorbanın içine attı. Kaşığıyla karıştırdıktan sonra çorbayı Eşrefzade'ye uzattı ve "Ye bunu" dedi. Eşrefzade çorbaya kaşığını daldırdığında, Abdal Mehmet'in attığı küçük çamur parçalarının köfteye dönüşmüş olduğunu gördü.

Abdal Mehmet, Eşrefzade'yi sınamıştı. Büyük bir teslimiyetle sınavı geçen Eşrefzade Rumi'yi asıl şok eden ise Abdal Mehmet'in tekkeye gelmeden önce aklından geçenleri bilmesiydi. Abdal Mehmet, "Sen tasavvuf yoluna girmeyeceksin de kim girecek" sözüyle Eşrefzade Rumi'ye dervişlik yolunu açtı.

Eşrefzade yıllar sonra İznik'te şeyh olduğunda hâlâ o günü hatırlıyor, "Ah o Abdal Mehmet'in verdiği cennet yemeği çorba" diyerek özlemini dışa vuruyordu. Kadiri tarikatının Eşrefi kolu, bu olayı unutmamıştı. Her yıl Bursa'daki tekkelerinde Kurban ve Ramazan Bayramı'nın ikinci günleri büyük bir törenle "köfteli çorba" pişirilirdi. Bu gelenek, hiç kesintisiz yüzyıllarca sürdü, günümüze kadar ulaştı. Cumhuriyet'in ilanından sonra dergâh ve tekkelerin kapatılmasının ardından bir süre törenlere ara verilse de, dar bir çevrede Abdullah Rumi'nin Eşrefzade'ye dönüşünün başlangıcı olan bu gün hiç unutulmadan yâd edildi.

TEKKE'DE HER ŞEY SEREMONİYDİ

Eşrefiler'in, Bursa'daki en önemli tekkelerinden olan Numâniye Dergâhi'nin son postnişini Mehmet Safiyeddin Efendi (ölümü 29 Aralık 1950) bu anâne hakkında Asaf Halet Çelebi'ye ayrıntılı bilgiler vermişti. Bu merasimin tüm ayrıntılarını A. Halet Çelebi ile birlikte kaleme almışlardı:

"Ramazan ve Kurban bayramlarının ikinci günleri Bursa'daki Numâniye Dergâhi'nin meydanında 'sabah namazı' dervişlerle kılınır. Ve sabahları devamlı okunan dualar anlamına gelen, sabah usulü bilinen Kadiri evrâdının okunması ile devam ederdi. Daha sonra kelime-i tevhid zikri ve bazı diğer isimler zikir edilir ve gülbank ile meydandaki merasim biterdi. Daha sonra tekkelerin yemek odası anlamına gelen 'somathâne'ye geçilir. Büyük bir oda olan somathânede "on iki imami" temsil eden on iki kişilik, on iki adet masa etrafında toplanılırdı. Dervişler sofrada 'niyaz vaziyeti' olarak ifade edilen, yani elleri göğüste kavuşturarak ve ayakları başparmakları birbirinin üstüne gelecek şekilde mühürleyerek beklerdi. 'Allah Allah' sesleri arasında tekke şeyhinin bir gülbank okuması ve sonunda 'gelin ey canlar bu çorbayı nûş idelim' sözleriyle bu sofrada merasimi sona erer ve sofraya oturulurdu.

"Genellikle taze dana etinden yapılan bu köfteler bol maydanozlu pirinç çorbasının içine atılır ve birkaç dilim ekmek ile tekke ağzıyla cümbüşlenirdi. Tekkenin büyüklerine Fatihalar ve dualarla merasim sona erer ve tekkenin avlusuna çıkılırdı. Tekke bahçesinde tekkenin kurucusu olan Numan Efendi hazretlerinin kabrinin başında 'Ayet-el Kürsi' okunur ve daha sonra tekkeden toplu halde dışarı çıkılırdı.

"Bursa'da eskiden 'Yeni Yol' şimdi 'İnönü Caddesi' denilen yoldan Deveciler Mezarlığı yakınlarına gidilirdi. Deveciler Mezarlığı, o dönemde Bursa'nın büyüklerinin yattığı bir mezarlık iken 1940'lı yıllarda yol genişletmesinde yok olmuş ve hatta sanat değeri çok yüksek olan mezar taşları kırılmıştır. Süheyl Ünver gibi birçok sanat tarihçimizin ilgi odağı olan bu mezarlık yakınında 'köfteli çorba'nın sebebi olan Abdal Mehmet yatmakta idi. Dervişler Abdal Mehmet'in zaviye ve türbesini ziyaret ederek tekrar oradan ayrılırlardı. Diğer bir Eşrefi tekkesi olan 'İncirli Tekkesi' dervişleri ile şehrin kıyısında buluşan bu topluluk, Eşrefi büyüklerine Fatihalar okurlardı. Eşrefoğlu'nun ilk manevi hocası kabul edilen Emir Sultan'ın o zamanki şeyhi ile burada buluşulur ve Emir Sultan zaviyesine gidilirdi. 'Gerçek âşıklara salâ denildi, Emir Sultan ne hoş canlanmış' ilahisi ile şeyhler birbiriyle geleneksel şekilde selamlaşırlardı. Oturarak yapılan bir zikir ayininden sonra 'Eşrefi usulüne' göre ayağa kalkılır ve 'Cem olmuş dervişleri Sultan Eşrefzade'nin' cumhur ilahisi ile devran meclisi Eşrefi şeyhine verilirdi. Yapılan Eşrefi usulündeki devran zikrinden sonra meclis sona ererdi. Postnişinlerin yaptıkları selamlaşmadan sonra tüm dervişler selamlaşır ve aynı yolla tekkeye dönülürdü."

TORUNLARI HAZIRLIYOR

1927 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra yüzyıllardır devam eden bu tören yapılamadı ve nisyana terk edildi. Dervişlerin hatıralarında yaşayan bu gelenekleri bir Divan Edebiyatı araştırmacısı, Asaf Halet Çelebi ortaya çıkardı. 1940'lı yıllarda Numâniye Dergâhı'na gitti ve tekkenin son postnişini ile görüştü. Tekkeler kapatıldıktan sonra Numâniye Dergâhı'nın haremünde yaşayan Safiyüddin Eşrefoğlu tüm bildiklerini Çelebi'ye aktarmıştı. Safiyüddin Eşrefoğlu aynı zamanda Eşrefzade Rumi'nin soyundan geliyordu. Çelebi ile Eşrefoğlu'nun tanışıklığı sayesinde "Köfteli Çorba ve merasimleri" yazılı belgeler olarak günümüze ulaştı.

Son "Eşrefi köftesi" merasimlerinden birisine 30 Ağustos 1919 tarihli "Hüdavendigâr" gazetesi de yer verdi. Hüdavendigâr'da Safiyüddin (Eşrefoğlu) Efendi'nin postnişinliğinde ve son dergâh meydancısı, Bursa'nın ünlü mutasavvıflarından "Hacı Lütfi Efendi" kontrolünde yapılan merasim anlatılmakta.

Gazetede yer alan bilgilerden yola çıkarak merasim hakkında çok kalabalık ve başta Mevlevi dervişleri olmak üzere, diğer tarikatlara mensup dervişlerin de katıldığı bir merasim olduğunu söylemek mümkün. Hatta bu merasimde son dönem tasavvuf metinlerini ve silsilelerini toplamış Sadık Vicdâni'nin de bulunduğunu görmekteyiz. Eşrefoğlu ailesinin tüm fertlerinin hazır bulunduğu bu merasimi, Safiyüddin Efendi idare etmişti. Töreni organize edense Büyük oğlu Mehmet Ziya Eşrefoğlu'ydu.

Daha sonra uzun yıllar Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nde çalışan Mehmet Ziya Eşrefoğlu, döneminin en önemli paleoğrafya uzmanı olarak bilinmekteydi. Prof. Dr. Ahmet Mumcu başta olmak üzere pek çok bilim adamının araştırmalarına önyak olmuştu. Bu arada babasının son postnişinliğini yaptığı Numâniye Dergâhı ile bizzat ilgilendi. Geleneklerin unutulmaması ve ailenin tekkenin harem daire-sinden çıkartılmaması için büyük mücadele vermişti.

Bir zamanlar büyük törenlerle hazırlanan "Eşrefi köftesi-köfteli çorba" şimdi ancak Eşrefoğlu ailesinin gayretleri ile yaşamaya çalışıyor. Aile evleri olarak kullandıkları tekkede aynen yüzyıllar boyunca olduğu gibi Ramazan ve Kurban bayramlarının ikinci günü, bu çorbayı hazırlayıp ziyaretçilere ikram ediyor. Köfteli çorba tarihe "sırlanmamak" için direniyor...

MURAT ÖZER

